

Rast makamı pest taraftan yegâh perdesine bir rast dörtlüsü getirilerek genişletilir. Bu dörtlü nevâdaki rast dörtlüsünün simetriğidir. Pest taraftan yapılan bu genişleme asma karar imkânını da arttırır ve hüseyinî-âşiran perdesinde uşşaklı, yegâh perdesinde rastlı asma kararlar yapılır.

Rast ağır başlı, ihtişamlı, dinî duygular veren bir makam olduğundan pest taraftan genişletilmiştir. Fakat tiz taraftan da iki üç seslik bir genişleme gerekirse bu, durak perdesi üzerinde bulunan rast beşlisinin tiz durak gerdâniye perdesi üzerine aynen göçürülmesiyle elde edilir. Notâ yazımında makamın donanımında si için koma bemolü, fa için bakiye diyezli yer alır, gerekli değişiklikler eser içinde gösterilir. Rast makamının yedeni, portenin birinci aralığındaki ırak (bakiye diyezli fa) perdesidir. Makamın seyrine durak perdesinden, durak civarındaki seslerden veya pest taraftaki genişlemiş bölgenin seslerinden, yani dizinin pest tarafındaki seslerden başlanılır. Bu bölgede gezinildikten sonra orta bölgede dolaşılıp nevâ perdesinde yarım karar yapılır. Bu arada gerekli yerlerde asma kararlar da gösterilir. Nihayet bütün dizide ve istenirse genişlemiş bölgede dolaşılıp rast perdesinde rast çeşniyle ve yedenli tam karar yapılır.

Rast
makamı
seyir
örneği

Benli Hasan Ağa'nın devr-i kebîr ve sâkil usulündeki peşrevleri, Solakzâde Mehmed Hemdemî ve Tatyos Efendi'nin saz semâileri, Abdülkâdir-i Merâgî'nin hafif usulünde, "İmşeb ki ruhaş çerâğ-ı bezm-i men büved" ve düyek usulünde, "Numûne îst be gûş-i sipihr-i halka-i hûr" misrayla başlayan kârîları; Hatibzâde Hün, "Rast geldim murgzâr içre o şûh-i dilkeşe" ve Hamâmîzâde İsmâil Dede'nin (?), "Rast getirip fend ile seyretti hümâyı" misrayla başlayan kâr-ı nâtıkları; Hamâmîzâde İsmâil Dede'nin düyek usulünde, "Gözümde dâim hayâl-i cânâ" misrayla başlayan kâr-ı nevi; Tab'î Mustafa Efendi'nin hafif usulünde, "Seyreyle o billûr-beden tâze fi rengi", Zaharya'nın ağır çenber usulünde, "Reng-i mevc-i âb-ı zümür-rüden boyandı câmesi" misrayla başlayan besteleri; Taşçızâde Receb Çelebi'nin aksak semâi usulünde, "Çekmiş yüzüne (ruhuna) nikâb-ı işve" misrayla başlayan ağır semâisi; Hâfız Post'un, "Gelse o şûh meclise nâz ü teğâfûl eylese" misrayla başlayan yürük semâisi; Tatyos Efendi'nin ağır aksak usulünde, "Çeşm-i cellâdın ne kanlar döktü Kâğıthâne'de", Hacı Ârif Bey'in aksak usulünde, "Mükedder derd-i peyderpeyle şimdi", Hamâmîzâde İsmâil Dede Efendi'nin semâi usulünde, "Yine bir gûlnihal aldı bu gönlümü" misrayla başlayan şarkıları; İtrî'nin, "Yâ habîbellah hâlik-ı yektâ tûyî" misrayla başlayan na't-ı Mevlânâ'sı; Drağman Zâkiri Ahmed Efendi'nin düyek usulünde, "Bu şeb hurşid-i evreng-i risâlet geldi dünyâya" misrayla başlayan tevşîhi ve Zekâî Dede'nin, "Tövbe edelim zenbimize tübtü ilallah, yâ Allah" misrayla başlayan ilâhisi bu makamda bestelenmiş eserlerden bazılarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Seydî, *el-Matla'*, TSMK, III. Ahmed, nr. 3459, vr. 8*, 31*; Abdülbâkî Nâsir Dedâ, *Tedkik u Tahkik* (trc. Yalçın Tura), İstanbul 2006, s. 36; Hâşim Bey, *Musikî Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 22; Suphî Ezgî, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1933-

40, I, 32, 36, 54-56; IV, 207-209; Hüseyin Sâdedin Arel, *Türk Musikîsi Nazariyatı Dersleri* (haz. Onur Akdoğan), Ankara 1991, s. 47; İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musikîsi Nazariyatı ve Usûlleri Küdüm Velveleleri*, İstanbul 2006, s. 137-142.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

RÂŞİD EFENDİ KÜTÜPHANESİ

Kayserili

Mehmed Râşid Efendi tarafından
XVIII. yüzyıl sonlarında
Kayseri'de kurulan kütüphane.

Reisülküttâb Mehmed Râşid Efendi'nin ulucaminin doğu duvarına bitişik olarak 1796'da yaptırdığı kütüphanesi için Rebî-ulâhîr 1212 (Ekim 1797) tarihinde düzenlediği vakfiyesi daha önce kurulan kütüphanelerin vakfiyeleriyle büyük benzerlik gösterir. Râşid Efendi, kütüphanesine tayin ettiği üç hâfız-ı kütübe başka işlerle meşgul olmayıp devamlı şekilde kütüphanede bulunmaları için oldukça yüksek ücret tahsis etmiştir. Birinci hâfız-ı kütübün ücreti 120, ikincinin 100, üçüncünün 80 akçedir. Merkezden uzak bölgelerde kurulan diğer kütüphanelerde olduğu gibi Râşid Efendi Kütüphanesi'nde de personele ödemenin altı ayda bir yapıldığı görülmektedir. Vakfiyede hâfız-ı kütüblerin izinlerinin düzenlenmesi ve uygulanması için takip edilecek usul üzerinde ayrıntılı biçimde durulmuştur. Özellikle hac vb. yolculuklar için bir yıl gibi uzun süre izin alan hâfız-ı kütübün yerine bir vekil tayin edilmesi ve hâfız-ı kütübün ücretinin bu vekile ödemesi şart kılınmıştır. Kütüphane personeline izin verilmesi yetkisi vakıf mütevellisine bırakılmıştır. Vakfiyeye göre cuma ve salı günleriyle iki dinî bayramda üçer gün dışında kütüphane her gün güneşin doğuşundan bir saat sonra açılacak ve batışından bir saat önce kapanacak, ayrıca öğle ve ikinci namazlarında tatil edilecektir. Vakfiyede hâfız-ı kütüblerin kütüphanede kitap okuyanlara nezaret etmeleri ve kitapların kirlenmesini, zedelenmesini önlemek için okuyucuları nazik bir şekilde denetlemeleri gerektiği belirtilmiştir. Râşid Efendi, kütüphanesinin nezaretini günlük 10 akçe karşılığında ulucaminin mütevellisine vermiş ve temizliğini yapıp hasır ve kilimlerini yaymakla nezafeli günlük 10 akçe ücretli ferrâşlık görevini de aynı caminin kayyımına bırakmıştır. Dönemin diğer kütüphanelerinde olduğu gibi Râşid Efendi Kütüphanesi'nde de kitapların ödünç alınarak kütüphane dışına çıkarılması kesinlikle yasaklanmıştır.

Râşid Efendi, kare şeklindeki kubbeli bir okuma salonu ile camiye açılan uzunca bir koridordan oluşan kütüphanesinin inşası bittiğinde kütüphanenin koleksiyonunu da hazırlamıştı. Üzerlerinde bulunan vakıf mühründen kitapların 1211 (1796) yılında hazırlandığı anlaşılmaktadır. Vakfiye ise bir yıl sonra tescil ettirilmiştir. Masraf defterinden anlaşıldığına göre 1212'de (1797) kütüphaneye bir mangal satın alınmış, perde, sedir, sedir örtüsü ve yastık yaptırılarak tefrişi tamamlanmıştır. Râşid Efendi'nin, amcası Koca Ağa'ya gönderdiği bir mektuptan kütüphanede çalışan öğrencilerin kullanmaları için 1212 Cemâziyelevvelinde (Kasım 1797) Kayseri'ye yazı takımları gönderdiği öğrenilmektedir. Râşid Efendi Kütüphanesi'nin kitap mevcudu kuruluşunda 925'i yazma, on sekiz cildi basma olmak üzere 943 adetti. Daha sonraki tarihlerde yapılan bağışlar ve Matbah Eminî Hacı Halil Efendi ile Erkiletli Mehmed Paşa kütüphaneleri koleksiyonlarının bu kütüphaneye nakliyle yazma kitap sayısı 1469'a ulaşmıştır. Râşid Efendi vakfın gelirlerinden bir kısmının kitapların eskiden ciltlerinin tamiri için kullanılabileceğini vakfiyede belirtmiştir. Kütüphanenin çeşitli tarihlerde yapılan katalogları mevcuttur (Ahmet Okutan, *Kayseri Umumî Kütüphanesi Râşid Efendi Kısmî Usul-i Hadis ve Hadis İlmine Ait Arapça Elyazma Eserler Kataloğu*, İstanbul 1964; Ali Rıza Karabulut, *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'ndeki Türkçe-Farsça-Arapça Yaz-*

malar Kataloğu, Kayseri 1982; Ali Rıza Karabulut, *Kayseri Râşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesindeki Türkçe-Farsça-Arapça Yazmalar Kataloğu*, Ankara 1995; Ali Rıza Karabulut – İ. Hakkı Mercan, *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'ndeki Türkçe, Farsça, Arapça Basmalar Kataloğu*, Kayseri 1993; Ali Rıza Karabulut – H. Hüseyin Babayiğit, *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi Türkçe, Farsça ve Arapça Basma Eserler Kataloğu*, Kayseri 1993). Metin Yurdagör, kütüphanedeki Arapça akaid ve kelâma dair yazmaları *Bibliyografik Bir Kelâm Tarihi Denemesi* adlı çalışmasında tanıtmıştır (İstanbul 1989).

BİBLİYOGRAFYA :

Reisülküttâb Mehmed Râşid Efendi'nin 7 Rebülevvel 1212 Tarihli Vakfiyesi, VGMA, nr. 579, s. 65-71; Mû Fen-Edebiyat Fakültesi Râşid Efendi Dosyası; Halil Edhem [Eldem], *Kayseriye Şehri*, İstanbul 1334, s. 17-18; Kâzım Özdoğan, *Kayseri Tarihi-Kültür ve Sanat Eserleri*, Kayseri 1948, s. 107-110; Ahmet Okutan, *Kayseri Umumî Kütüphanesi Râşid Efendi Kısmî Usul-i Hadis ve Hadis İlmine Ait Arapça Elyazma Eserler Kataloğu*, İstanbul 1964; Ali Rıza Karabulut, *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'ndeki Türkçe-Farsça-Arapça Yazmalar Kataloğu*, Kayseri 1982, s. 17; Kâzım Özyedekçi, "Râşid Efendi Kütüphanesi ve Yazma Eserler", *Erciyes: Kayseri Halkevi Dergisi*, sy. 59-60, Kayseri 1945, s. 3; a.mlf., "Râşid Efendi Kütüphanesi II", a.e., sy. 61-62 (1948), s. 3-10; Müjân Cınbur, "Kayseri'de Râşid Efendi Kütüphanesi ve Vakfiyesi", *VD*, VIII (1969), s. 185-195.

İSMAİL E. ERÜNSAL

RÂŞİD MEHMED EFENDİ

(ö. 1148/1735)

Osmanlı vak'anüvisi, şair ve münşi.

İstanbul'da 1670 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Babası Bursa kadılarının Malatyalı Mustafa Efendi'dir. İyi bir eğitim gördü. Medrese tahsilinden sonra Şeyhülislâm Ebûsâidzâde Feyzullah Efendi'den 22-23 yaşında iken mülâzım oldu. III. Ahmed'in tahta çıktığı yıl (1115/1703) hâric medresesine girecek adayların imtihanla seçimi sırasında Râşid Efendi hizmet yılının az olması yüzünden imtihana giremedi (*Tarih*, III, 119). Ertesi yıl açılan ruûs imtihanını kazanarak Şeyhülislâm Paşmakçızâde Ali Efendi tarafından ibtidâ-i hâric rütbesiyle Hacı İlyas Medresesi'ne tayin edildi. Üç yıl sonra hareket-i hâric rütbesiyle Ambar Gazi Medresesi'ne, 1123'te (1711) ibtidâ-i dâhil rütbesiyle Halil Paşa Medresesi'ne geçti.

Sadrâzam Damad / Şehid Ali Paşa tarafından 1126 (1714) yılı başlarında vak'anüvislik görevi verilen Râşid Mehmed Efen-

di'ye III. Ahmed'in tahta geçmesinden itibaren olayları yazması emredildi. Aynı yılın şâbanında (Ağustos 1714) hareket-i dâhil rütbesiyle Hadım Hasan Paşa Medresesi'nde görevlendirildi. Bu arada kendisine yapılan nişancılık teklifini rahatsızlığı sebebiyle kabul etmedi. Vak'anüvis sıfatıyla katıldığı Mora seferinde yarımada'nın fethi münasebetiyle bir fetihnâme kaleme aldı. Sefer dönüşü Sahn-ı Semân müderrisliğine yükseltilen Râşid Efendi 1128 (1716) yılındaki Varadin seferine de katıldı. O yılın receb ayında ibtidâ-i altmışlı rütbesiyle Hân-kâh-ı Ka'riye Medresesi'ne terfi ettirildi. Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa'nın sadrazamlığı sırasında da (1130/1718) vak'anüvislik görevinde kaldı, onun emriyle vekâyî'nâmesini Naimâ'nın bıraktığı yerden başlattı. 1130 Şevvalinde (Eylül 1718) hareket-i altmışlı rütbesiyle Bayram Paşa Medresesi'ne tayin edildi; iki yıl sonra da Büyük Ayasofya Medresesi'ne nakledildi. Bu sırada askerî kassâmlık, 1135'te (1723) İstanbul ruûsunun sonuncu rütbesi olan Süleymaniye müderrisliği ve bunun yanı sıra Haremeyn müfettişliği görevleri verildi. Böylece medresenin bütün aşamalarını tamamladı ve 1135 Ramazanında (Haziran 1723) Edirne pâyesile Halep kadılığına gönderildi. Vak'anüvisliğe de Çelebizâde Âsım Efendi getirildi. Halep'e hemen gidermeyen Râşid Mehmed Efendi, kadılık başkâtibi Gürânî Ahmed Efendi'ye mektup göndererek işleri vekâleten yürütmesini istedi. Kendisi ancak 18 Zilkade'de (20 Ağustos) Halep'e vardı. 1 Rebülevvel 1137 (18 Kasım 1724) tarihinde bu görevden ayrıldı.

İran'la Osmanlı Devleti arasındaki münasebetlerin bozulmaya yüz tutması üzerine İran Hükümdarı Eşref Şah nezdine elçi olarak yollandı. İbrâhim Paşa tarafından İran şahına gönderilecek mektubu bizzat kaleme almıştı. Bu arada kendisine Mekke pâyesi verildi, ayrıca rütbesi seyyfiyeye çevrilerek Rumeli beylerbeyliği pâyesi tevcih edildi (7 Zilhicce 1140 / 15 Temmuz 1728). İsfahan'da elçilik vazifesini yerine getirip İstanbul'a dönünce tekrar ilmiye sınıfına alındı. Bu sırada İstanbul'da kıtlık baş göstermiş, kıtlığın sebebi de o zamanlar İstanbul kadısı olan Zülâfi Hasan Efendi'nin uğursuzluğuna bağlanmıştı. Zülâfi Hasan Efendi görevine sekiz ay daha devam ettikten sonra bu dedikodular vezirlerin de emellerine uygun düştüğünden İstanbul kadılığından alındı ve yerine Râşid Mehmed Efendi getirildi (10 Zilhicce 1141 / 7 Temmuz 1729). İstanbul kadılığı III. Ahmed devrindeki son görevi oldu ve

Râşid Efendi Kütüphanesi - Kayseri

